

ВІЙСЬКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.96:355.1

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.4.27>

Журавель С. Ю.

*аспірантка кафедри психології особистості та соціальних практик
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
ORCID: 0009-0002-0004-1964***АРХІТЕКТОНІКА СМИСЛІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ
БОЙОВИХ ДІЙ: ДИНАМІКА РЕОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ТІЛЕСНО-СМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ****ARCHITECTURE OF MEANINGS OF COMBAT SERVICE MEMBERS:
DYNAMICS OF REORGANIZATION AND SOMATIC-MEANING INTEGRATION**

Стаття присвячена обґрунтуванню цілісної теоретико-методологічної моделі архітектури смислів військовослужбовців-учасників бойових дій та аналізу динаміки її реорганізації під впливом граничного досвіду війни. Проблематика смислових трансформацій набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, коли у військових порушуються базові уявлення про безпеку, контроль, справедливість, власне «Я» та майбутнє. Теоретичною основою дослідження є смислова парадигма свідомості, яка розглядає смисл як інтегральну одиницю переживання, що формується у взаємодії тілесних, емоційних, когнітивних, моральних та соціальних процесів. У роботі інтегровано також ключові міжнародні підходи до посттравматичних змін: модель посттравматичного зростання, теорії осмислення та реконструкції значень, концепцію моральної травми, а також тілесно орієнтовану модель П. Левіна Somatic Experiencing.

Запропонована структурна модель охоплює дев'ять рівнів архітектури смислів – від соматосенсорного та афективного до когнітивного, образного, морально-ціннісного, ідентифікаційного, рефлексивного, екзистенційного та інтеграційного. Потокова модель смислової динаміки демонструє, як досвід війни перетворюється на цілісну систему смислів через послідовну регуляцію, проживання, інтерпретацію та інтеграцію. Показано, що психологічна підтримка виступає ключовим чинником активації смислової реорганізації, сприяючи переходу від фрагментованих або травматично фіксованих станів до впорядкованих, життєво продуктивних смислових структур.

Запропонований підхід дозволяє розглядати смислово архітектоніку не лише як теоретичну конструкцію, а як практичний інструмент для оцінювання глибинних змін у переживанні бойового досвіду та виявлення ресурсів подальшого відновлення. Крім того, модель може бути адаптована для використання у міждисциплінарних дослідженнях, що поєднують психологічні, соціальні та клінічні аспекти роботи з ветеранами. Модель створює теоретичне підґрунтя для подальших досліджень та розроблення психокорекційних інтервенцій, спрямованих на відновлення смислової цілісності та підтримку ветеранів у процесі післявоєнної реінтеграції.

Ключові слова: картина світу, смислова архітектура, військовослужбовці, посттравматичне зростання, тілесно-смислова інтеграція, смислова динаміка, бойовий досвід.

The article substantiates a comprehensive theoretical and methodological model of the meaning architecture of military personnel with combat experience and analyzes the dynamics of its reorganization under the influence of extreme wartime events. The problem of meaning transformations becomes particularly relevant in the context of full-scale war, when service members experience disruptions in fundamental assumptions about safety, control, justice, the self, and the future. The theoretical foundation of the study is the meaning paradigm of consciousness, which conceptualizes meaning as an integral unit of experience formed through the interaction of bodily, emotional, cognitive, moral, and social processes. The work also integrates key international approaches to post-traumatic change, including the model of posttraumatic growth, theories of meaning making and meaning reconstruction, the concept of moral injury, and P. Levine's body-oriented model Somatic Experiencing.

The proposed structural model comprises nine levels of meaning architecture – from somatosensory and affective to cognitive, imaginal, moral-value, identificational, reflective, existential, and integrative. A process-flow model of meaning dynamics demonstrates how combat experience transforms into a coherent meaning system through sequential regulation, emotional processing, interpretation, and integration. The study shows that psychological support serves as a key factor facilitating meaning reorganization, enabling the transition from fragmented or trauma-fixed states to coherent and life-supporting meaning structures.

The proposed approach makes it possible to view the meaning architecture not only as a theoretical construct but also as a practical tool for assessing deep changes in the lived experience of combat and identifying resources for subsequent recovery. In addition, the model can be adapted for use in interdisciplinary research integrating psychological, social, and clinical dimensions of veteran care. The model provides a theoretical foundation for future studies and the development of psychocorrective interventions aimed at restoring meaning coherence and supporting veterans in the process of post-war reintegration.

Key words: worldview, meaning architecture, military personnel, posttraumatic growth, embodied meaning integration, meaning dynamics, combat experience.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна росії проти України актуалізувала проблему динаміки внутрішнього світу військовослужбовців, для яких бойовий досвід стає граничною подією, що трансформує усталені уявлення про безпеку, справедливість, сенс життя та власну суб'єктність. У межах смислової парадигми свідомості такі зміни постають як реорганізація картини світу – глибинна перебудова взаємозв'язків між переживаннями, уявленнями й ціннісними орієнтирами, що визначають спосіб «співвіднесення себе зі світом» [1]. Відсутність теоретично узгоджених моделей, які б описували смислову динаміку військовослужбовців у контексті бойового досвіду, зумовлює необхідність наукового аналізу механізмів цих змін та пошуку методологічних підходів до їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародні дослідження посттравматичних змін описують бойовий досвід через концепцію посттравматичного зростання (Posttraumatic Growth, PTG), моделі моральної травми й моральної інтеграції та підходи, зосереджені на процесах смислотворення [9; 13; 14; 15]. Важливим компонентом посттравматичної динаміки визначається також тілесний вимір. Тілесно орієнтовані підходи Somatic Experiencing [10] та полівагальна теорія [11] наголошують, що відновлення фізіологічної регуляції є необхідною умовою доступу до емоційного та когнітивного опрацювання травматичного досвіду [5].

Українські дослідження останніх років демонструють, що смислові зміни військовослужбовців пов'язані з переосмисленням життєвих орієнтирів, трансформацією цінностей служіння, відповідальності та спільнотності, а також із формуванням оновленої ідентичності ветерана [2; 3]. Динаміка картини світу в цьому контексті розглядається як процес активної реорганізації смислових структур – переходу від фрагментованих переживань до більш впорядкованих моделей розуміння власного досвіду.

Попри наявність значних теоретичних і емпіричних напрацювань, системна модель смислової динаміки військовослужбовців, що інтегрує тілесний, афективний, когнітивний, ціннісний та соціально-ідентичнісний рівні, у науковій літературі представлена фрагментарно. Це зумовлює потребу у створенні цілісної теоретико-методологічної моделі, здатної описати механізми реорганізації смислових структур у зв'язку з переживанням граничного досвіду війни.

Узагальнення проаналізованих джерел засвідчує актуальність:

- виявлення механізмів реорганізації смислових структур після бойового досвіду;
- інтеграції українських і міжнародних теоретичних підходів;
- обґрунтування моделі структурної архітекtonіки смислів військовослужбовця;
- визначення ролі тілесно-смислової інтеграції у відновленні внутрішньої картини світу.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічної моделі генези архітекtonіки смислів

військовослужбовців-учасників бойових дій та висвітлення динаміки її реорганізації під впливом переживання граничного досвіду війни.

Виклад основного матеріалу. У межах смислової парадигми свідомості [1] ключовим предметом аналізу виступають смислові структури – системні утворення, що інтегрують переживання, уявлення, оцінки й ціннісні орієнтири особистості. Вони визначають спосіб співвіднесення суб'єкта зі світом та функціонують як внутрішні «опорні вузли» картини світу. Під впливом граничного досвіду війни саме смислові структури зазнають істотної реорганізації, що проявляється у зміні тілесних реакцій, емоційних кодів, когнітивних схем, морально-ціннісних орієнтирів та соціально-ідентичнісних позицій.

Дослідження динаміки смислових структур військовослужбовців після бойового досвіду ґрунтується на інтеграції кількох теоретичних рамок:

- 1) смислової парадигми свідомості та поняття смислової архітекtonіки [1];
- 2) концепції посттравматичного зростання [12;13];
- 3) моделей моральної травми й моральної інтеграції [14];
- 4) тілесно орієнтованого підходу Somatic Experiencing та пов'язаних із ним уявлень про тілесно-смислову інтеграцію [5; 10; 11];
- 5) сучасних українських досліджень смислотворення й посттравматичного зростання в умовах війни [2; 3].

У смисловій парадигмі свідомості смисл розглядається як інтеріоризована інтенція та одиниця аналізу психічного, що проявляється у зв'язках між елементами життєвого досвіду та організується у смислові поля [1]. Свідомість має власну архітекtonіку – ієрархічну побудову елементів, які включають мнемічні контексти (сліди попереднього досвіду), пізнавальні контури (сенсорно-перцептивний, уявний, мисленнєвий, афективний, рефлексивний), емоційно-ціннісні комплекси, автонаративні конструкти й смислові універсалії як стійкі способи переживання власного життя. У межах цієї архітекtonіки смислові структури постають системними утвореннями, що організують зв'язки між переживаннями, уявленнями та ціннісними орієнтирами й забезпечують спосіб співвіднесення суб'єкта зі світом.

Концепція посттравматичного зростання (Posttraumatic Growth) описує, як травматичні події можуть ставати джерелом якісних позитивних змін у п'яти сферах: нові можливості, поглиблення стосунків, особистісна сила, духовний розвиток, переоцінка цінностей [12;13]. У контексті військового досвіду PTG не розуміється як «обов'язковий результат» травми, а радше як потенційно можливий напрям смислової трансформації за умови наявності підтримки та рефлексивного опрацювання досвіду.

Моделі моральної травми й моральної інтеграції наголошують на значенні етичного виміру переживань: участь у діях, які суперечать власним моральним переконанням, може призводити до глибокого розриву між попередньою та актуальною системою

цінностей, супроводжуючись почуттям провини, сорому й втрати моральної цілісності [14]. Інтеграція такого досвіду потребує не лише клінічної роботи з симптомами, а й рефлексії щодо відповідальності, зв'язку з іншими та віднаходження оновлених моральних орієнтирів.

Тілесно орієнтований підхід Somatic Experiencing (SE), започаткований П. Левінім, описує травму як незавершену біологічну реакцію на загрозу, яка фіксується в нервовій системі й тілесних патернах. Через поступове відновлення ритмів активації та заспокоєння, дослідження тілесних відчуттів, інтероцепції та пропріоцепції SE підкреслює роль інтероцептивної чутливості та відновлення автономної регуляції як передумов доступу до емоційного й смислового опрацювання травми [5; 10; 11].

Українські емпіричні праці [2; 3] демонструють, що для військовослужбовців посттравматичні зміни мають виразний смисловий і моральний характер: формуються нові життєві орієнтири, переосмислюється відповідальність перед суспільством, посилюються цінності служіння, з'являється потреба у включенні бойового досвіду в цілісну життєву історію. На основі цих положень пропонується концептуальна модель архітекtonіки смислів, структура якої подана в таблиці 1.

Таблиця 1 узагальнює ключові рівні смислової архітекtonіки військовослужбовців-учасників бойових дій. Вона демонструє ієрархічну побудову смислових структур – від тілесно-соматичних процесів і афективних станів до когнітивної інтерпретації, екзистенційного осмислення та інтеграції досвіду у життєву історію.

Таблиця 1 демонструє, що смислова система військовослужбовця має водночас ієрархічну й дина-

мічну природу: зміни на тілесно-афективних рівнях поступово відображаються в когнітивних, морально-ціннісних та екзистенційних структурах, формуючи цілісний ланцюг динаміки картини світу після бойового досвіду. На основі цієї структури виокремлюються ключові механізми реорганізації смислових систем.

Спираючись на смислову парадигму свідомості [1] та сучасні міжнародні підходи до посттравматичних змін [13; 9; 15], у межах статті виокремлюються п'ять механізмів, що забезпечують реорганізацію смислових структур військовослужбовців після граничного досвіду війни.

Тілесно-емоційний механізм відображає первинну переробку травматичного досвіду через тілесні відчуття та афективні реакції. Він пов'язаний із тілесно-соматичним, сенсорно-перцептивним і емоційно-афективним рівнями, які фіксують «вхідний» рівень переживання події. Відновлення тілесної регуляції та базових ритмів безпеки розглядається як умова доступу до емоційного й смислового змісту пережитого [5;11].

Когнітивно-нарративний механізм забезпечує реконструкцію значень, переінтерпретацію подій та формування цілісного життєвого нарративу. У ньому поєднуються мисленнєвий і рефлексивний рівні архітекtonіки смислів із моделями meaning making –узгодження нових подій із базовими уявленнями про себе й світ [8; 9]. Нарративна інтеграція дозволяє військовослужбовцю впорядкувати досвід, розмістити травматичні події у часовій та причинно-наслідковій послідовності й відновити відчуття внутрішньої безперервності життєвої історії.

Морально-ціннісний механізм стосується переоцінки відповідальності, моральної провини, почуття

Таблиця 1

Структурна архітекtonіка смислів військовослужбовців-учасників бойових дій

Рівень	Психологічний зміст	Ключові механізми	Прояви у військовослужбовців
Соматосенсорний	Первинні тілесні відчуття, сенсорні сліди досвіду	Регуляція, вегетативна стабілізація	Напруга, гіпертонус, сканування загроз
Афективний	Емоційні реакції, афективні коди	Емоційна диференціація, валідація	Гнів, сором, провини, заціпеніння
Когнітивний	Оцінки, інтерпретації, смислові конструкції	Переосмислення, рефреймінг	Катастрофізація, фрагментація смислів
Уяви	Образи, сценарії, внутрішні картини подій	Образна інтеграція	Спалахи уяви, флешбеки
Морально-ціннісний	Етичні орієнтири, моральне значення подій	Моральна інтеграція	Моральна травма, зміна цінностей
Ідентифікаційний	Соціальна роль, приналежність, самоідентифікація	Відновлення ролей	Конфлікт цивільної/військової ідентичності
Рефлексивний	Осмислення, самоспостереження	Рефлексія, метапізнання	Пошук сенсу, переоцінка
Екзистенційний	Питання життя, смерті, меж	Екзистенційне осмислення	Переживання втрат, глибинна переоцінка життя
Інтеграційний	Синтез рівнів, нова картина світу	Смислова інтеграція	Відновлення цілісності та здатності діяти

Примітка. Модель узагальнює положення смислової парадигми свідомості [1] у поєднанні з концепціями посттравматичного зростання, екзистенційної позитивної психології 2.0 та сучасними підходами до тілесно-смислової інтеграції [10;13;15].

справедливості та людяності. Він пов'язаний із морально-ціннісним і рефлексивним рівнями архітекtonіки смислів і узгоджується з моделями моральної травми й моральної інтеграції [14]. У ході цього процесу відбувається пошук нових етичних орієнтирів, здатних утримати досвід війни без самознищувального самозвинувачення, але з визнанням відповідальності та збереженням гуманістичної позиції щодо себе й інших.

Соціально-ідентичнісний механізм відображає трансформацію соціальних ролей, форм взаємодії та відчуття приналежності до спільнот. Він пов'язаний із соціально-ідентичнісним рівнем архітекtonіки смислів і включає переосмислення себе як військовослужбовця, ветерана, члена професійної, громадянської та родинної спільнот. Дослідження показують, що соціальна підтримка, взаємодія з побратимами та участь у ветеранських ініціативах значно впливають на смислотворення та стабілізацію картини світу [2;4].

Екзистенційно-трансцендентний механізм охоплює переосмислення фундаментальних питань життя й смерті, страждання, втрат, свободи та відповідальності. Він пов'язаний з екзистенційно-трансцендентним і рефлексивним рівнями смислової архітекtonіки й узгоджується з підходами екзистенційної позитивної психології 2.0, де зростання розглядається як можливе саме через прийняття неминучості страждання [15]. Цей механізм забезпечує вихід за межі травматичних схем і формування розширеної життєвої перспективи.

Для візуалізації запропонованої моделі архітекtonіки смислів використовуються дві графічні репрезентації – структурна (рис. 1) та потокова (рис. 2). Вони дають змогу показати як ієрархічну будову смислових рівнів, так і їх динамічну взаємодію в процесі реорганізації картини світу військовослужбовця.

Рисунок 1 ілюструє ієрархічну конфігурацію дев'яти рівнів архітекtonіки смислів військовослужбовця. Модель демонструє, що смислова система вибудовується від тілесно-соматичних і сенсорно-перцептивних процесів через емоційно-афективні стани, уявні та когнітивні конструкції, рефлексивні й морально-ціннісні оцінки до соціально-ідентичнісних та екзистенційно-трансцендентних утворень. Така організація дозволяє зрозуміти, що реорганізація картини світу не є одномоментною зміною, а спирається на послідовні рівні проживання, осмислення та інтеграції досвіду.

Рисунок 2 подає процес психокорекційного опрацювання смислової динаміки у формі послідовної потокової моделі. Він відображає перехід між ключовими рівнями опрацювання досвіду – від тілесно-сенсорної активації та афективних реакцій до когнітивної реконструкції, морально-ціннісного осмислення, соціально-ідентичнісних трансформацій і подальшої екзистенційної інтеграції бойового досвіду.

Така структура підкреслює, що динаміка смислової системи має поетапний і накопичувальний

Рис. 1. «Структурна модель архітекtonіки смислів військовослужбовця-учасника бойових дій»

характер, а психологічна підтримка виступає чинником переходу від фрагментованих переживань до внутрішньо узгодженої смислової моделі.

Теоретичний аналіз засвідчив, що динаміка картини світу військовослужбовців-учасників бойових дій є багаторівневим процесом, у межах якого смислові структури зазнають якісних змін під впливом граничного досвіду війни. Спирання на смислову парадигму свідомості [1] дало змогу інтерпретувати ці зміни як реорганізацію зв'язків між тілесними, афективними, когнітивними, морально-ціннісними

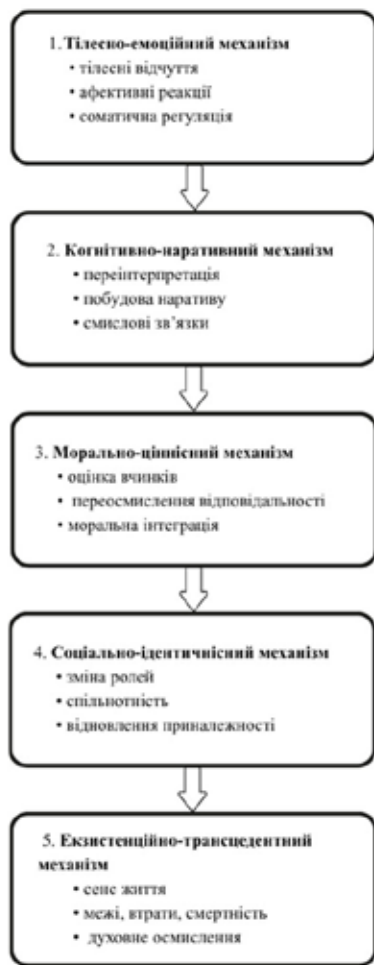

Рис. 2 «Рівні психокорекційного опрацювання смислової динаміки військовослужбовців-учасників бойових дій»

та соціально-ідентичнісними рівнями внутрішнього досвіду.

Запропонована модель «Структурна архітектура смислів військовослужбовця» демонструє, що смислотворення має ієрархічну й водночас динамічну природу: від первинних тілесно-сенсорних процесів до екзистенційного осмислення і формування нової життєвої перспективи. Візуальні репрезентації (Таблиця 1, Рисунок 1, Рисунок 2) наочно передають структурну будову та поточковий характер смислової динаміки, відображаючи поступовий перехід від фрагментованих переживань до інтегрованих смислових систем.

Аналіз сучасних міжнародних підходів (posttraumatic growth, meaning making, моделі моральної інтеграції, Somatic Experiencing) у поєднанні з українськими теоретичними й емпіричними дослідженнями показав, що цілеспрямована психологічна підтримка є ключовим чинником активації смислової реконфігурації. Вона сприяє переходу від хаотичних або фіксованих патернів реагування до впорядкованих, узгоджених та життєво продуктивних смислових структур.

Отже, реорганізація смислових систем військовослужбовців після бойового досвіду постає важливою умовою психологічної стійкості, моральної цілісності та здатності до формування оновленого життєвого світу. Представлена модель задає концептуальну основу для подальших досліджень у галузі психосоціальної допомоги ветеранам та може бути використана для розроблення інтервенцій, орієнтованих на смислове відновлення і тілесно-смислову інтеграцію досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каліщук С. М. Генеза смислової архітектури свідомості майбутніх психологів-консультантів : монографія. Львів : Сполом, 2020. 304 с.
2. Погорільська Н. І., Найдьонова Г. О., Карпюк А. В. Ресурси посттравматичного зростання українців в умовах війни. Прикладна психологія. Професійна й організаційна психологія. 2024. № 4. С. 57–70.
3. Рева М. Особливості посттравматичного зростання учасників бойових дій із різним ставленням до майбутнього. Психологія і особистість. 2024. № 1(25). С. 129–139.
4. Cox K. S., Litz B. T., Smigelsky M. A., Kachadourian L. Understanding posttraumatic growth in veterans: Relationships with resilience and functioning. *Journal of Traumatic Stress*. 2023. Vol. 36, No. 2. P. 365–377. <https://doi.org/10.1002/jts.22954>
5. Kuhfuß M., Maldei T., Hetmanek A., Flor H. Somatic Experiencing – effectiveness and mechanisms: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology*. 2021. Vol. 12, No. 1. Article ID: 1870000. <https://doi.org/10.1080/20008198.2020.1870000>
6. Lahad M. Coping and resiliency: The BASIC Ph model of coping and its application to psychotraumatology. In: Wilson J. P., Raphael B. (Eds.). *International Handbook of Traumatic Stress Syndromes*. New York : Springer, 1993. P. 559–573.
7. Lahad M., Leykin D. The BASIC Ph model and the SEE FAR CBT intervention: Two integrative approaches for building resilience and treating stress-related responses. *Society for Stress and Anxiety Research Review*. 2010. Vol. 12, No. 2. P. 89–100.
8. Neimeyer R. A. *Meaning Reconstruction and the Experience of Loss*. Washington : American Psychological Association, 2001. 328 p.
9. Park C. L. Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin*. 2010. Vol. 136, No. 2. P. 257–301. <https://doi.org/10.1037/a0018301>
10. Payne P., Levine P. A., Crane-Godreau M. A. Somatic experiencing: Using interoception and proprioception as core elements of trauma therapy. *Frontiers in Psychology*. 2015. Vol. 6. Article 93. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00093>
11. Porges S. W. *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-Regulation*. New York : W. W. Norton, 2011. 384 p.
12. Tedeschi R. G. The post-traumatic growth approach to supporting trauma survivors. *World Psychiatry*. 2023. Vol. 22, No. 1. P. 16–17. <https://doi.org/10.1002/wps.21050>
13. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*. 1996. Vol. 9, No. 3. P. 455–471. <https://doi.org/10.1007/BF02103658>

14. Williamson V., Murphy D., Greenberg N. Moral injury: The effect on mental health and implications for treatment. *The Lancet Psychiatry*. 2021. Vol. 8, No. 6. P. 453–455. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(21\)00113-9](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(21)00113-9)

15. Wong P. T. P. A new science of suffering, the wisdom of the soul, and the new behavioral economics of happiness: Towards a general theory of well-being. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. Article 1280613. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1280613>

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025